FRI-239 -2-LTLH-(S)-02

DESPRE CELĂLALT, ÎN OGLINZI PARALELE
ABOUT *THE OTHER*, IN PARALLEL MIRRORS

Asist. Prof. Alina Costea, PhD
Facultaty of Literature
„Ovidius" University, Constantsa
E-mail: alinaspinucostea@yahoo.com

Abstract: *Our proceeding has the purpose of reflecting the concept of identity as it is built in two Romanian texts, a film and a story, in a certain time in history, from 1913 to 1940 when the Bulgarian region of Cadrilater belonged to Romania. The story is actually a chapter in Petru Dumitriu's novel, Family Chronicle, by the name of The Salad and it was written and published in 1957. The film is the screening of the story, directed by the Romanian director, Lucian Pintilie, in 1994, under the name of An unforgettable summer, starring the famous to be British actress, Kristin Scott Thomas.*

The events described in both the story and the film are dramatic as Romanian captain, Dumitriu, is forced by a spoken order, to kill some Bulgarian paysants as a revenge for some comitagians (an etnic group in Bulgaria) having killed some Romanian solders. The captain refuses to follow the order and he is encouraged to do so by his lovely wife who proves to have high morals and a very sharp spirit of justice and human compation. Both of them are appalled by the brutality they face in society, from the Romanian lieutenant Turtureanu exerted over his solders and from the Romanian solders over the Bulgarian paysants who are, unfortunately, caught in the role of escaping goats for the comitagains.

Regardeless of the fact that the events presented date from a couple of decades ago, we have to aknowledge the contemporary issues of our enlarged society as we deal with silimar etnic discriminations. Understanding and reflecting over these two works of art can only help us better define such concepts as –identity, tolerance, human rights, etnicity, power, territory, belonging. It is not only a question of Romanians looking down to Bulgarians as they had been under the power of the Romanian government for a while or the other way round, it is a question of perceiving the other, the stranger, the person that might „threaten" your status, your identity, the eternal Jew that is " to blame" for everything evil that has happened since the beginning of times. This is what we are aiming at with the comparison of these two texts: a higher understanding of our true being in a constant relationship with the other, no matter his identity, ethnicity, religion, origin.

Keywords: *identity, ethnicity, religion, origin.*

JEL Code: *I29*

INTRODUCTION

În 1913 Cadrilaterul sau Dobrogea de Sud este anexat României ca urmare a unor decizii politice. La momentul anexării, populația preponderentă era tătară și bulgărească, procentul de populație românească fiind infim, fapt ce a cauzat suficiente divergente până la retrocedarea de drept a teritoriului Bulgariei. Chestiunea amestestecului de populație, a valorilor și a culturilor diferite, a religiilor care nu-și corespund a creat și creează, de cele mai multe ori conflicte morale sau armate pe care indivizii le resimt acut și care le afectează viață, în mod definitiv. Se poate invoca, de pildă, cazul Crimeei, al Ciprului, al fostei Iugoslavii sau chiar al Ardealului românescu sau unguresc, depinde de perspectivă, pentru a rememora un fapt notoriu- lupta pentru identitate și pentru teritoriu se suprapun și declanșează drame.

EXPOSITION

Miza lucrării de față este, în consecință, un asemnea exemplu de percepție identitară în contextul apartenenței (imorale) a Cadrilaterului la România Mare, interbelică, între 1913 și 1940, context ce a generat dincolo de conflicte, o răsfrângere interesantă în câteva producții artistice. Subiectul ca atare este extrem de ofertant, însă, din păcate nu atât de mult exploatat de către partea românească, poate și din cauza unei culpe, neasumate pe deplin. Opțiunea pentru demersul de față este să abordăm comparativ, un text narativ semnat de Petru Dumitriu, *Salata*, inclus în romanul

Cronică de familie, a cărei acțiune se petrece exact în Cadrilaterul interbelic și ecranizarea acestuia sub titlul *O vară de neuitat*, semnată de regizorul Lucian Pintilie.

Pentru o mai bună înțelegere a profilului artistic al celor doi, considerăm oportună, trecerea în revistă a câtorva elemente biografice vitale. Așadar, trebuie amintit faptul că Petru Dumitriu provine dintr-o familie cu origini nobile, cu un tată militar de la care a învățat cultul uniformei și codul onoarei. Familia sa a suferit din cauza comunismului, tatăl facând închisoare, iar sora neputând, decât după multe încercări, să absolve Facultatea de Medicină. Romancierul a pactizat inițial cu regimul comunist în speranța unei derogări și a scris regretabilul roman *Drum fără pulbere*, un omagiu adus construirii Canalului Dunăre-Marea Neagră care, se știe, că a fost ridicat în regim de lagăr de muncă pentru deținuți politici, deci pe suferința și pe cadavrele multor oameni. În 1957, Petru Dumitriu scrie o impresionantă carte dostoievskiană*, Cronică de familie*, cuprinzând un secol de istorie și două sute de personaje ce apar în povestiri cvasiindependente pentru a ilustra cum istoria devine invazivă și modifică destine. Chiar dacă este un rasfățat al regimului, romancierul alege să fugă în străinătate în 1960 pentru a reveni în 1995 și a regreta constant pactul cu diavolul.

Tot o soartă de exilat are și Lucian Pintilie, cel care în 1994 alege să regizeze narațiunea lui Dumitriu, înscriind-o prin propria reflecția cinematografică asupra identității, asupra conceptului de umanitate, în seria marilor sale filme precum *Reconstituirea* (1968), *Balanța* (1992), *Terminus Paradis* (1998), *După-amiaza unui torționar* (2001), *Niki Ardelean, colonel în rezervă* (2003), toate conceptualizând o umanitate în declin, într-un mediu istoric neprietenos.

Născut la Tarutina, în județul interbelic Cetatea Albă, Regatul României, astăzi în Ucraina, Lucian Pintilie trebuie să fi resimțit de-a lungul vieții, complexul identitar al apartenței scindate la două țări care, de fapt, sunt una (actuala Republică Moldovă care a trebuit să cedeze la rândul ei teritoriu Ucrainei). Astfel că în aproape toate filmele sale, este vizibilă o încrâncenare care vine din propria biografie. Complexul identitar se adâncește cu atât mai mult cu cât, pe atunci tânărul regizor, devine incomod regimului comunist prin filmul *Reconstituirea* și regia subversivă a piesei *Revizorul* de Gogol, fapt pentru care și i se oferă un pașaport în 1968 (lucru de neimaginat în acele vremuri când se trăia sub cortina de fier și puțini treceau granița legal) pentru a pleca din țară. Vagabondajul său prin lume, așa cum îl numește însuși regizorul, nu este neapărat de bun augur pentru că l-a văduvit de vreo douăzeci de filme românești pe care ar fi putut să le facă, însă i-a permis, totodată, o deschidere în Occident, odată cu semnalarea (pentru a câta oară?) a unor barbarii ale Estului comunist-prigoana artiștilor, cenzura libertății de exprimare, foamea acută, în toate sensurile. Ca și Petru Dumitriu, Lucian Pintilie, revine în România, după 1990, fiind adulat și considerat de către regizorii de calibru de mai târziu, cei care vor face istorie la Cannes sau la Berlin, și anume Corneliu Porumboiu și Cristi Puiu, drept promotorul noului val de film românesc, părintele hiperrealismului cinematografic.

Considerând toate aceste date ale problemei, putem purcede la a dezlega, măcar parțial, adevărurile ce se ascund dincolo de o dramă cazonă precum cea a căpitanului român Dumitriu căruia i se repartizează o garnizoană în Cadrilaterul interbelic pentru că soția sa, încântătoarea doamnă Dumitriu, nu dorește să cedeze avansurilor generalului Ipsilanti și pentru că, probabil, căpitanul în discuție este "prea moral" pentru o armată română aflată în criză de moralitate, așa cum o reprezintă Petru Dumitriu în textul său. Drama rezidă în faptul că, secondat de soție, căpitanul refuză executarea ordinului de a împușca niște bieți țărani bulgari ca țap ispășitor pentru bandele de comitagii care uciseseră și mutilaseră soldați români. De fapt, se știe, comitagii erau de origine aromână, nu bulgară, și acționau prin mlaștinile și pădurile de pe lângă Dunăre, într-un spirit haiducesc, extrem de crud.

Clasica și romantica opoziție dintre datorie și simțire este explotată magistral de către Petru Dumitriu, funcționând ca o lecție despre umanitate, infinit de actuală și astăzi, când identitatea etnică, religioasă produce atâtea conflicte sângeroase, de o sălbăticie greu imaginabilă. Și mai mult, impactul vizual propus de ecranizare, jocul actoricesc, amplifică senzația de justiție cu orice preț, de participare afectivă la drama unor oameni ca noi, fie ei bulgari, români sau de orice altă nație. Contextul istoric este doar un pretext pentru o lecție despre umanitate.

Textele, atât cel filmic și cel scriptural, permit, însă, și detectarea unor clișee de percepție cum ar fi acela potrivit cărora bulgarii sunt grădinari iscusiți (a se vedea și titlul bucății narative), oameni

blânzi și calzi, dar rudimentari. Prizonierii din Stare Selo, aduși la garnizoană pentru anchetă, apoi pentru execuție, sunt capabili să revigoreze grădina de zarzavaturi a doamnei căpitan. Ei sunt oameni buni și harnici, având familii și gospodării frumoase în satul lor. Un prototip al țăranului de pretutindeni, în esență, un clișeu. Pe de altă parte, salata poate fi și un vehicul simbolic al renașterii, prin umanitate, a individului, un dublu vegetal care poate abunda sau dimpotrivă, care se poate veșteji.

Brutalitatea nu se manifestă numai în cazul bulgariilor cărora li se pare oarecum firesc să fie bătuți de către soldații români la ancheta, ci și în cazul superiorului român care lovește soldați români. Scena în care, abia sosiți la garnizoană, soții Dumitriu asistă la umilirea unui soldat de către locotenenul Turtureanu este de un naturalism grotesc și indică o practică devenită comună : "Ce face acolo omul ăla? Ce josnicie...vai ce groaznic, ce rușine.....-Domnule Turtureanu, nu-ți permit să mai lovești niciodată un soldat!.....- Am onoarea să raportez: în toate unitățile în care-am făcut serviciu, se bătea!...-În unitatea pe care o comand eu, nu se bate" (Pentru Dumitriu, *Salata* în *Cronică de familie*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1992, pp.286-287) și vocea naratorului ominiscient care traduce o stare de fapt, "normală": "Era firesc să fie luați cu baionetele și să ude grădina comandantului companiei de graniceri. Era firesc să fie bătuți. Era firesc să se mute frontierele peste ei, încoace și încolo, cu acompaniamentul lor de imnuri regale și lecții de dușmănie la școală" (Pentru Dumitriu, *Salata* în *Cronică de familie*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1992, p.296).

Cel mai puternic personaj al prozei din 1957 este cel feminin care se articulează în baza aceluiași profil romantic precum al partenerului masculin prin apetența pentru dreptate, pentru umanitatea pură, însă într-o manieră mult mai pronunțată. Doamna Dumitriu este îngrozită de bestialitatea locotenentului Turtureanu sau de gândul uciderii țăranilor bulgari fără o vină dovedită. Ea nu poate accepta această barbarie și se revoltă împotriva ei cum ar face-o orice cetățean european în secolul XXI. Din nefericire, ea și familia ei sunt prizonierii unei alte epoci, la a cărei resuscitare asistăm și azi, fatalmente, pe alocuri, în manifestările de ură contra celuilalt care este, întotdeauna, de vină și pe care îl demonizăm pentru a scăpa de proprii demoni.

De altfel, demonizarea străinului a cunoscut o istorie îndelungată. Am putea invoca exemplul evreului în imaginarul colectiv românesc așa cum se conturează din analiza lui Andrei Oișteanu în studiul său antropologic *Imaginea evreului în cultura română*, o lucrare ce prin extrapolare, vorbește despre străinul de pretutindeni: "Evreul fiind-pentru mentalitatea europeană-homo alienus prin excelență, fiind prototipul străinului, al celuilalt, era cumva firesc ca el să fi fost desemnat să fie clientul prediclect al Iadului. L'enfer c'est les autres, nu-I așa?" (Andrei Oișteanu în Imaginea evreului în cultura română, Editura Humanitas, București, 2004, p.295).

Străină la rândul ei prin descendența maternă ungurească (Debretzy), Theresa Dumitriu rezonează cel mai bine cu străinii care, paradoxal, ajung străini în propria țară. Filmul pe care Lucian Pintilie îl realizează propune, de asemnea, un personaj feminin de excepție jucat impecabil de actrița britanică, Kristin Scott Thomas care va deveni foarte cunoscută cu producții gen *Luna amară* (ecranizarea romanului omonim al lui Pascal Bruckner), *Patru nunți și o înmormântare* sau *Pacientul englez*.

De un efect maxim este scena finală în care, soții Dumitriu, în ciuda încercărilor de a-i salva pe țăranii bulgari, sunt bătuți, la propriu, de bulgăroiacele venite a cere explicații despre soții lor, scenă care nu există în carte și care transformă chestiunea culpei, a raportului centru-margine într-o problemă mai complicată decât ar părea la prima vedere. "Petco" este fundalul care asigură muzica finalului de film, rostit obsedant de către tănăra soție, aproape mută, a acestuia care aleargă după un răspuns, un sens. Viziunea regizorală ce focalizează atenția privitorului asupra emoțiilor primare, umane, demonstrează că adaptarea unui text pentru ecranizare nu este doar o vorbă și că uneori filmul bate cartea.

CONCLUSION

Ambele texte, atât cel scriptural, cât mai ales cel vizual, propun o reflecție profundă asupra naturii umane, asupra relațiilor dintre noi și ceilalți, asupra identității sau maculării ei. Proverbiala toleranță la români pe care Andrei Oișteanu o chestionează drept o mască, poate fi toleranța mimată a tuturor, în special, a celora care având puterea, pot face orice. Asistăm, prin ambele texte, la o profundă lecție despre umanitate, la ceea ce este moral permis când avem puterea și la ceea ce nu este, sub nicio formă. Atât Petru Dumitriu, cât mai ales Lucian Pintilie ne oferă posibilitatea unei actuale și profunde reflecții asupra drepturilor noastre ca ființe umane, asupra a ceea ce suntem de fapt.

REFERENCES

Andrei Oişteanu (2004). *Imaginea evreului în cultura română.* Bucureşti: Editura Humanitas.